

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ КӨШБАСШЫЛЫҚ ҚАСИЕТТЕРІ

*¹Д.А.ШАХАТОВА¹, ²ДЭВИД Л. ФУЧИ², ¹Г.Г.ЖУСУПБЕКОВА¹

¹Ш. Уәлиханов атындағы Көкшетау университеті
(Көкшетау, Қазақстан)

²Солтүстік-Шығыс университеті (Лондон, Ұлыбритания)

*shahatova.dilnaz@gmail.com, d.fuschi@bridginconsulting.com, uk.gulsara74@mail.ru

Аңдатпа

Қазіргі Қазақстанның тенденциялары жыл сайын инновациялар енгізу, реформаларды жүзеге асыру және білім беруді жан-жақты жақсарту болып табылады. Сондықтан 2023 жыл да ерекшелік болмады. Қазіргі Білім министрі Ғани Бейсембаев білім саласына үлкен өзгерістер енгізді. Тәуелсіз Қазақстан қоғам мен мемлекет сұранысын қанағаттандыра алатын ұрпақ тәрбиелеуге жолын бағыттады. Мемлекеттің қазіргі қажеттіліктері: техникалық прогрессивті өнімді жұмыс күшін құру, тез өзгеретін әлемге бейімделу және табысты экономика құру үшін мемлекеттің адами капиталды ұлғайтуда. Сондықтан балаға жан-жақты тәрбие беру соңғы жылдардағы басты мақсатқа айналды. Сыртқы әлемге бейімделген, әлеуметтік-экономикалық ортада өзін сабырлықпен сезінетін адам. Білім мен тәрбие әрқашан қатар жүреді. Заманауи мұғалім баланың мектепте алған негізгі білімдері мен дағдылары оның болашақта қалай қалыптасуына тікелей әсер ететінін ұмытпауы керек. Бәсекеге қабілетті тұлға тәрбиелеу үшін бала бойына көптеген қасиеттерді салу қажет. Осы қасиеттердің бірі – көшбасшылық қабілеті. Көшбасшы болу тек басқару қабілетіне ие болу емес, сонымен қатар күйзеліске төзімді, жауапкершілікті, мінезді, өз көзқарасы бар, адамдарды басқара білу, басқаларды түсіну, көптеген салаларда ықпалды болу және де алға қойған мақсаттарға жету. Құзырлы ұстаз баланың осы қасиеттерін ашып, өзін-өзі дамытуға баулуы керек.

Түйін сөздер: көшбасшы, басқару, өзін-өзі жетілдіру, қактығыс, харизма.

Кіріспе

Питер Друкер – австриялық американдық ғалым және менеджмент теоретигі. Ол Гарвард университетінде жұмыс істеп, сонымен қатар философия, саясат, тарих және діннен сабақ беретін бірнеше колледждерде профессор болды. Кейін экономикаға маманданған менеджмент пен әлеуметтік ғылымдардан сабақ оқытып, бизнесмендер мен саясаткерлерге кеңес берді. XX в.: «Лидер – тот, кто имеет последователей»; XX ғасыр: «Көшбасшы – ізбасарлары бар адам»; «Көшбасшылық - бұл адамды жоғары ұмтылыстарға тәрбиелеу, оның өнімділігін арттыру, қарапайым шектеулерден шығуға көмектесу». АҚШ-тың бұрынғы президенті Дуайт Эйзенхауэр: «Көшбасшылық – біреуді қалаған нәрсені істеуге мәжбүрлеу өнері, өйткені олар мұны істегісі келеді» деп айтқан болатын. Дуглас Макартурдың айтуынша, «Нағыз көшбасшыда жалғыз тұруға сенімділік, қиын шешімдер қабылдауға батылдық және басқалардың қажеттіліктерін тыңдау үшін жанашырлық бар. Ол басшы болғысы келмейді, іс-әрекетімен, ниетінің адалдығымен тең болады». Кез келген жағдайда, біз бәріміз келісетін негізгі факторларға негізделген көшбасшылықты анықтай аламыз. Көшбасшылыққа қажетті негізгі құрамдас бөліктеріне; мақсат, мотивация, міндеттеме, түсіну, шығармашылық, еңбекқорлық, басқару, команданы құру және жақсарту жатады. Осылайша, көшбасшылық - көшбасшылық ұйымның мақсаттарына жету үшін көшбасшы қауымдастықтың басқа мүшелерінен қолдау көрсететін процесі болып табылады. Басшылар бағытты белгілей отырып, сонымен қатар ұйымның стратегиялық мақсаттарына жету үшін қызметкерлерді үздіксіз, тиімді ынталандыру және әлеуметтік пен еңбек жанжалдарын шеше білу үшін басқару дағдыларын қолдануы керек. Бұл мақалада біз бастауыш сынып оқушыларының арасында жүрілетін көшбасшылық үрдісіне тоқталамыз. Атап айтқанда, көшбасшылықтың анықтамасы және оған деген негізгі тәсілдер қарастырылады, сонымен қатар көшбасшының бойында болуы керек қасиеттер және олар бастауыш сынып оқушыларына тән бе, олар қандай

салаларда көрінеді. Бұл мақаланың негізгі мақсаты – 6 мен 11 жас аралығындағы көшбасшыға тән қасиеттерді анықтау. Осы мақаланың эмпирикалық бөлігі балалардың қазіргі уақытта қандай көшбасшылық қасиеттері бар екенін анықтау болып табылады.

Негізгі бөлім

Джон Максвелл өзінің кітабында Шектеу заңын былай анықтайды: «Адамдағы көшбасшылық белгілі бір деңгейге ие, біреулерде ол басқаларға қарағанда жоғары. Көбінесе бұл шектеу басқарушылық қабілеттердегі тиімділік деңгейін анықтайды. Бірақ бұл көптеген салаларға әсер ететін басқару қабілеті» [John C. Maxwell, 2022]. Бұл әлеуетті өзіңізде немесе оқушыларыңызда арттыруға және тәрбиелеуге болады. Барлығы табысты болғысы келеді, бірақ бәрі бірдей дұрыс күш салмайды. Мысал ретінде автор әрбір адамның қабілеттеріне баға береді, егер сіздің басқарушылық қабілетіңіз 8 болса, сіз жұмысшылармен жақсы тіл табысасыз, мақсат қояды, жеңілістерді талдауды, жоспар құруды және т.б. меңгердіңіз, бірақ деңгейі 9 немесе 10-ға адамдарды басқара алмайсыз. Бірақ қабілеттері сізден төмен, 7, 6 болғандар сізге сәтті ереді. Жоғарыда айтылғандай, барлығы сізге тәуелді, сіз өзіңіздің көшбасшылық қасиеттеріңізді жақсартып алып, жаңа қасиеттерге ие боласыз және жаңа деңгейге көтеріле аласыз. Шектеу заңының негізгі хабары – шек жоқ, күш салып, өз бетімен жұмыс істеу керек. Әр адам бұл жеке тұлға және мұғалімнің рөлі әр оқушының көшбасшылық қасиеттерін тәрбиелеуге және өзін-өзі жетілдіруге дағдыландыруға мүмкіндік беру болып табылады. Қиындығы - жас ерекшеліктерін ескеріп, оқушыны шамадан тыс жүктемеу. Тәрбиеге оқыту кезең-кезеңімен жүруі керек. Сәл төменірек біз сізге көшбасшының қандай қасиеттері болуы керек екенін және бұл бастауыш сынып оқушысына қалай әсер ететінін айтамыз.

Бірінші заңда әркімнің өз деңгейі бар екенін түсіндік, екінші заң осы деңгейді анықтау туралы айтып жатыр. Максвелл берген анықтама және сонымен бірге ең танымал дәйексөздердің бірі: «Көшбасшылықтың шынайы өлшемі - ықпал ету, артық емес, кем емес» [John C. Maxwell, 2022]. Ықпал ету әр түрлі болады, адам өсетіндей, өзінің әлеуетін арттыратындай басқаларға әсер етуі керек. Мұны біз сау әсер деп атаймыз, бірақ көшбасшылар көбінесе басқаларды басып алып, қорқытады. Басқалардың есебінен өз мәртебесін көтеру - өзіне сенімсіздікті көрсетеді, әдетте мұндай мәртебе қатты әлсіреп, регресске әкеледі. Бірінші жағдайда сіз де, сізге бағынышты жұмысшы да өседі. Өзіңіздің мысалыңыздың арқасында, сіздің бағынышты адамыңыз сізден асып кетсе де, адамға барлық мүмкін болатын жолмен өсіп, қолдау көрсетуге мүмкіндік беріңіз. Кіші сынып оқушылары үшін көшбасшылық қасиеттерін дамытуға әсер ететін сыныптан тыс жұмыс түрлері әртүрлі байқаулар, көрмелер, экскурсиялар, мерекелер мен концерттер өткізу және т.б. Мұндай қызмет түрін ұйымдастыру мектеп оқушыларының өзіндік жұмысын ұйымдастыруға кең мүмкіндіктер ашады. Сондай-ақ, қосымша сабақтар баланың өзін-өзі дамытуға деген қызығушылығын көрсетеді.

Бірақ бастауыш сынып оқушысы кімге ықпал ете алады, ол директор емес, оның ешқандай атағы жоқ. Бірақ біз көшбасшылық қасиеттерге тек лауазым мен атақ бойынша қарамауымыз керек. Сіз директор бола тура, көшбасшы бола алмайсыз. Сіздің артыңыздан адамдар ерімейді. Көшбасшылық қасиеттер кез келген қоғамда, сыныпта, ойын алаңында, отбасында көрінеді. Максвелл былай дейді: «Нағыз көшбасшылықты марапаттауға, тағайындауға немесе басқа адамға беруге болмайды. Ол тек әсер етуден туындайды және оны тағайындауға болмайды. Оған лайық болу керек» [John C. Maxwell, 2022]. Ол әрі қарай: «Нағыз басшыны анықтауға келгенде... басшымын деген адамның сөзіне құлақ аспаңыз. Оның мадақтамаларын тексермеңіз. Оның лауазымын тексермеңіз. Оның әсерін тексеріңіз. Көшбасшылықтың дәлелін оның ізбасарлардан табуға болады» [John C. Maxwell, 2022]. Ол тарауды көшбасшылық туралы атақты нақыл сөзбен аяқтайды: «Басқарып жүрмін деп ойлаған, бірақ оның ізбасарлары жоқ, жай серуендейді» [John C. Maxwell, 2022].

Харизма - бұл басқа адамдарды сізге тартатын және олардың сіздің айналаңызда болуын қалайтын болмыс тәсілі. Сіздің өміріңіздегі харизмаға бай адамдар туралы ойланыңыз. Тәлімгерлер, достар немесе спортшылар, актерлер және саясаткерлер сияқты қоғам қайраткерлері. Харизма - бұл туа біткен немесе жоқ нәрсе деген пікір бар, бірақ бұл мүлдем дұрыс емес. Харизма кейбір адамдар үшін табиғи болғанымен, бұл жаттығуға және үйренуге болатын дағдылар жиынтығы. Міне, өз бетінше жаттығуға немесе балаңызға харизматикалық болу үшін жаттығуға көмектесетін ең маңызды дағдылардың кейбірі.

Балалардың көшбасшылық қабілеттерін арттыру курсы, айталық, 30 сағатқа созылады және бұл курстың соңында әрбір бала көшбасшы болып, көшбасшылық шкаласы бойынша 10 ұпайға жетеді дегенді білдірмейді. Көшбасшылықтың шыңына жету мүмкін емес. Сіздің міндетіңіз - баланы өзін-өзі жетілдіруге, күнделікті әдеттерге баулуға, алға ұмтылудан және жаңа нәрсені көруге қорықпау. Балаларға өсу жоспарын жасап, оны басымдықтардың жасауға үйретіңіз. Максвелл былай деп жазады: «Адамның күнделікті күн тәртібіне қараған кезде не көруге болады? Басымдықтар, құмарлық, қабілеттер, қарым-қатынастар, көзқарас, жеке тәртіп, көзқарас және әсер» [John C. Maxwell, 2022]. Сіз мақсатқа емес, жету жолына шоғырлануыңыз керек, бұл жағдайда сіз қалаған нәрсеге қол жеткізе аласыз. Сондай-ақ бұл заң басқаларға бағыт-бағдар беруде өте маңызды, сіз басқаларды жақсаруға ынталандырып, олардың жоспарын құруға қолдау көрсетуіңіз керек. Кіші балаларда мұны оқу процесінен тыс жұмыста атап өтуге болады. Іс-шараларға қатысу, қосымша курстар мен үйірмелерге қатысу. Бала жас кезінен демалыс пен бос уақытты ғана емес, өзін-өзі дамытуға да уақыт бөле білуі керек. Үйірмелерге қатысуға деген мотивация мен ниет те маңызды критерийлер болып табылады. Көбінесе ата-аналар баланың пікірін сұрамайды және ол мұндай сабақтарға ынтасыз қатысады, бірақ кейбір балалар оның маңыздылығы мен мақсатын түсінеді. Мысалы, ментальды арифметика сабағы маған математикадан үй тапсырмасын 40% жылдам орындауға көмектеседі, ал болашақта менің бос уақытым көбірек болады.

Сіз ашық және жомарт болсаңыз, адамдар өзін қауіпсіз және жайлы сезінеді. Өз тәжірибелерімен бөлісе отырып, адамдар сізге жақынырақ сезінеді және өздерінің өмірлік тәжірибелерімен бөлісу мүмкіндігін ашады. Қателіктеріңізбен бөліскен дұрыс, әсіресе сіз олардан құнды сабақ алсаңыз. Өзіңізді ренжітетін әзіл - бұл өз қателіктеріңізді немесе әлсіздіктеріңізді жұмсақ мойындаудың тәсілі, бірақ өзіңізге тым қатал болмаңыз.

Бұл салаларда күшті болудың ең тиімді жолы - контекстен тыс «жаттығу» емес, керісінше, олар туралы күні бойы адамдармен қарым-қатынас жасау арқылы хабардар болу. Түпнұсқалық - бұл кілт, сондықтан жаттығу залында бұлшықеттеріңізді жаттықтыру сияқты қарым-қатынас дағдыларын жаттықтыру сізге жақсы әсер етпейді. Шамадан тыс ұялшақтық сізді сөйлесіп жатқан адамға назар аудару қабілетінен айырады. Барлығы бар болуға, сіз және сіз кіммен бірге болған сәтте толық болуға оралады.

6-7 жастан 10-11 жасқа дейінгі жас аралығы мектеп өмірінің бастапқы кезеңі болып табылады (1-4 сыныптар). Бұл жаста оқушыларда дамудың ең үлкен резервтері болады. Бұл резервтерді анықтау, сондай-ақ оларды мейлінше табысты пайдалану даму психологиясының да, педагогикалық психологияның да негізгі міндеттерінің бірі болып табылады. Бастауыш мектеп жасында оқу әрекеті жетекші әрекетке айналады. Міне, осы жас кезеңіндегі мектеп оқушыларының психикасының дамуында болатын негізгі өзгерістерді анықтайды. Бала мектеп табалдырығын аттаған кезде, оқу әсерінен оның барлық саналы процестері қайта құрылымдалады, олар ересек адамға тән қасиеттерге ие болады, өйткені балалар олар үшін мүлдем жаңа әрекеттерге қосылады, сонымен қатар тұлғааралық қатынастар жүйесінің қатысушыларына айналады. Баланың танымдық процестері пайда болады, олар жалпы сипаттамалармен біріктіріледі, атап айтқанда, озбырлық, өнімділік және тұрақтылық [Немов Р.С., 2007].

Д.Б. Эльконин өз еңбектерінде кіші оқушының резервтерін шебер және ең бастысы толық

пайдалану үшін баланы тек мектепте ғана емес, үйде де, сонымен қатар оқу іс-әрекетіне тез бейімдеу қажет деп тұжырымдайды. Оларды табандылыққа, зейінділікке, ұқыптылыққа үйрету. Мектепке бару арқылы балада өзін-өзі бақылау, еңбек дағдылары мен дағдылары, адамдармен қарым-қатынас жасау, рөлдік мінез-құлық жеткілікті түрде дамыған болуы керек [Эльконин Д.Б., 2001].

Өзін-өзі басқару – мектеп жағдайында көшбасшылық қасиеттерді дамыту әдістерінің бірі. Өзін-өзі басқару барысында студенттер өз әрекеттерін өздері ұйымдастырады, басқарады, бағалайды және бақылайды. Бұл әдістеме көшбасшылық қасиеттерді дамытуға және жүзеге асыруға үлкен мүмкіндіктер береді.

Балалармен «өкілеттікті бөлісуге» ерте әрекет ету студенттердің өзін-өзі басқаруының артықшылықтарын көрсетеді. Мұғалім оқушыларды тек мәселе таңдауға, топтарға бөлуге, содан кейін іс-әрекет жоспарын құруға және оны орындауға шақырады. Әрі қарай балалар барлығын өз бақылауына алады, олардың жұмысқа деген қызығушылығы артады. Барлық студенттер процеске қатысады. Дәл осылай бала өзін-өзі басқарумен танысады, оның негіздерін түсіне бастайды. Студенттердің өзін-өзі басқаруына қатыса отырып, коммуникативті қасиеттерді дамытуға, сондай-ақ ұйымдастырушылық және өзін-өзі басқару іс-әрекетінде тәжірибе жинақтауға бірегей мүмкіндік алады.

Әдіснама

Келесі кезекте біз сіздермен көшбасшыны анықтауға, көшбасшылық қасиеттерді тәрбиелеуге жаттығулар мен педагогикалық іс-әрекет формаларымен бөліскіміз келеді. Бұл жерде жас ерекшеліктерін атап өту қажет. Бастауыш сыныптарда балалардың көру, тактильді сезім, сонымен қатар ойын әрекеттерінің көмегімен ақпаратты қабылдау оңайырақ.

Бүгінгі таңда психологтардың көпшілігі көшбасшылық деп санайды қасиеттер адамға табиғи түрде берілетін нәрсе емес, сатып алынатын нәрсе оларға өмір бойы. Мұндай дағдылардың көп бөлігі қалыптасады бұл бастауыш мектеп жасында, бала жаңасына түскен кезде ұжым-өз сыныбы. Бастауыш сынып оқушысының мінез-құлқында әр түрлі көшбасшылық қасиеттердің кез-келген бейімділігін қадағалаңыз, мысалы мақсат, қарым-қатынас, табандылық және т.б. Ең бұл кезеңде маңызды нәрсе-көріністі жіберіп алмау керек бұл қасиеттер, және болашақта баланың дамуына көмектесу ол ең шынайы, ең бастысы табысты көшбасшы бола алды. Көшбасшылықта балаларға үлгі көрсетіңіз. Бұл әсіресе сіздің ата-аналық ұстанымыңызға қатысты. Сіз өзіңіздің кәсіби және жеке міндеттеріңізде қаншалықты табысты екеніңізді көрсете отырып, балаларыңызға жауапкершілікті сіңіре аласыз.

Төзімділікке баса назар аударыңыз Ең тиімді көшбасшылар жеңіске жеткендей, сәтсіздікке қарсы тұру қабілетін дамытады. Болашақ көшбасшылардың көңілін қалдыру қорғаудың орнына, оларды оған ашу маңызды. Басқа топ жеңіске жеткенде немесе жаңа сынып президенті сайланғанда, балалар жеңіліске шыдап, әрі қарай жүруді үйренуі керек.

Балалардың өзін-өзіне сенімін арттыру. Балаларға өздерін көрсетуге мүмкіндік беру керек және қажет болған жағдайда мадақтау керек. Мәселені шешуді қажет ететін сценарийлерді жасау жолдарын іздеңіз. Өзін-өзі басқару-мектеп ортасында көшбасшылықты дамытудың бір әдісі. Өзін-өзі басқару барысында оқушылардың өздері өз қызметін ұйымдастырады, басқарады, бағалау мен бақылауды жүзеге асырады. Мектептегі өзін-өзі басқаруға активтің тар шеңбері ғана емес, балалардың көпшілігі қатысады. Бұл өзін-өзі басқарудың белгісі. Әрине, бұл балаларға қажетті қолдау көрсететін мұғалімдермен ынтымақтастықта жүзеге асырылады, сондықтан бұл балаларды осы әрекетті жалғастыруға шабыттандыратын бірлескен іс-әрекеттің оң нәтижесін көруге мүмкіндік береді. Балалармен "өкілеттіктермен бөлісудің" алғашқы әрекеттері студенттік өзін-өзі басқарудың артықшылықтарын көрсетеді. Мұғалім тек оқушыларға істі таңдауды, топтарға бөлуді, содан кейін іс-қимыл жоспарын

құруды және оны жүзеге асыруды ұсынады. Әрі қарай, балалар бәрін өз бақылауына алады, олар жұмысқа қызығушылық танытады. Барлық білім алушылар процеске қосылады. Осылайша бала өзін-өзі басқарумен танысады, оның негіздерін түсіне бастайды. Оқушылардың өзін-өзі басқаруына қатыса отырып, білім алушылар коммуникативтік қасиеттерді дамыту, сондай-ақ ұйымдастырушылық және өзін-өзі басқару қызметінде тәжірибе жинақтау үшін бірегей мүмкіндік алады.

Мәселелерді шешу дағдыларын дамыту - бұл балалар үйренетін нәрсе. Балаларға қандай іс-әрекетке қатысқысы келетіні сияқты шағын шешімдер қабылдауға мүмкіндік беріңіз, содан кейін шешімдердің жауапкершіліктері мен салдары туралы білген сайын оларға шешім қабылдауға көбірек мүмкіндік беріңіз.

Балаларды топтық ортада басқалармен ынтымақтасуға үйрету. Балалар топтық жобалар немесе командалық спорт түрлері арқылы ынтымақтастықты үйрене алады. Бұл оларға басқалардың пікірін түсінуге және оны құрметтеуге көмектеседі, сонымен бірге өз көзқарастары мен миссияларын алға қоюға үйретеді. Э.К.Никитина мен О.А.Коваленко көшбасшылық қасиеттерді жүзеге асыру үшін арнайы жағдайлар жасау керек деп санайды, онда кіші оқушы осы қасиеттерді көрсетуге мүмкіндік алады. Олардың пікірінше, көшбасшы-Тәуелсіздік пен жеке жауапкершілікке ие адам. Бұл ересектермен және құрдастарымен ынтымақтастық қабілеті бар, сонымен қатар даулы жағдайлардан шығудың жолын таба алатын адам. Барлық осы қасиеттерге ие бола отырып, кіші оқушы сынып ұжымын өз айналасына біріктіріп қана қоймай, сонымен қатар сыныпта туындаған және оның қалған мүшелері шешпеген мәселелер мен мәселелерге өзіндік шешімдер таба алады. Сондықтан, авторлардың пікірінше, оқу процесінде көшбасшылық қасиеттерді қалыптастыруға бағытталған зерттеу жағдайларының болуы қажет. Сонымен қатар, мақалада зерттеу жағдайының анықтамасы келтірілген – "бұл оқушының оқу процесінде шешілетін мәселеге деген құштарлығын тудыратын жағдайлар жиынтығы"

Балаларға жағдайды немесе проблеманы шешу үшін жоспарды немесе стратегияны әзірлеуге көмектесіңіз. Ересектер де, балалар да өздерін шамадан тыс сезінетіндіктен, көшбасшылық жауапкершіліктен аулақ болады. Балаларға тапсырмаларды орындаудың басқарылатын тәсілдеріне бөлуге үйретіңіз.

Көшбасшылық қасиеттерді қалыптастыруға ықпал ететін жетекші формалардың ішінде бастауыш сынып оқушылары арасында байқаулар ерекшеленеді. Олар әдеттегі сабақтардан жаңашылдығымен, тек балалардың шығармашылығына психологиялық көзқарас қалыптастыруымен түбегейлі ерекшеленеді. Байқаулар балалардың оқу-танымдық іс-әрекетіне үлкен ынталандыру болып табылады, өйткені, өздеріңіз білетіндей, балалар өздерінің ең жақсы екендіктерін дәлелдегісі келіп, басқалармен бәсекелесуді жақсы көреді. Әдетте конкурстар бірнеше кезеңнен тұрады және әрқайсысында үздіктердің үздіктері таңдалады. Жұмыстың мұндай формалары білімнің әртүрлі салаларында бастауыш сынып оқушыларының әртүрлі шығармашылық және танымдық қабілеттерін дамытуға үлкен серпін береді. Көбінесе командалық жарыстарда адамдар тобын басқаруға дайын нағыз көшбасшылар анықталады. Мұнда көп нәрсе көшбасшыға байланысты, атап айтқанда, байқау нәтижелеріндегі топтың жетістігі. Байқаулар жеке тұлғаның көшбасшылық қасиеттерін қалыптастыру және дамыту үшін өте жақсы база болып табылады.

Балалармен ересектер сияқты сөйлесіңіз. Жақсы қарым-қатынас дағдылары керемет көшбасшы болудың негізгі факторы болып табылады. Ата-аналар балаларын мұқият тыңдауға, басқаларға сабырлы және құрметпен жауап беруге үйрету керек. Сонымен қатар, олар балаларға басқалармен қалай тиімді араласатыныңызды көрсете алады. Адамдарды жомарттықпен мақтайтыныңызды және басқалармен келіспегеніңізді көрсін. Мысалы, балаларыңыз жақсы болса, «жақсы жұмыс істедің» деген сияқты мақтау сөздерді айтуды ұмытпаңыз. Балаларды өздерінің қызығушылықтарын ұстануға талпындырыңыз. Олар осыған

деген құмарлықты дамытып, өзін еркін сезінуі және соңында көшбасшылық жауапкершілікті өз мойнына алуы мүмкін.

Барлық қарым-қатынас ауызша қабылданбайды. Балалар вербалды емес сөздерді бақылап қабылдайды. Егер олардың вербалды емес сөздерінің қалай бейнеленгенін көру мүмкіндігі болса, олар оны тиімдірек пайдалана алады.

Педагогикалық диагностиканы қолдана отырып, мұғалім әр түрлі ақпарат ала алады, мысалы, бастауыш сынып оқушылары арасындағы көшбасшылықтың даму деңгейі, сонымен қатар кейіннен көшбасшылық қасиеттерді қалыптастыру жұмысын түзете алады. Біраз уақыттан кейін мұғалім бастауыш сынып оқушыларында көшбасшылық қасиеттердің даму және қалыптасу динамикасын болжай алады; диагностика барысында мұғалімнің білім алушыларға тәрбиелік әсер ету мүмкіндігі бар. Білім алушыларда көшбасшылық қасиеттердің қалыптасу деңгейін анықтайтын сұрақтар бойынша сауалнаманы қолданамыз.

Балалардың қазіргі көшбасшылық қабілет деңгейлерін білу үшін, біз 3 және 4 сынып мұғалімдер арасында сауалнама жүргіздік. Әр мұғалімге өз сыныбынан екі балаға анализ жасап, сегіз сұраққа жауап беру керек еді. Бұл сұрақтарда: қарым – қатынас, өзін өзі тәрбиелеу, араторлық шеберлік, харизмаға байланысты сұрақтар қойылды, соңында Максвелдің 10 дық баға беру заңы бойынша балаларды бағалады.

Бұл зерттеудің мақсаты 8 жастан 10 жасқа дейінгі балалардың қандай көшбасшылық қасиеттері анықтау. Біз сынып жетекшілеріне Оқушылардың қасиеттеріне байланысты сұрақтар қойдық. Бірінші сұрақ: "Оқушы мәтіндегі кейіпкердің дауысын келтіре отырып, мәнерлеп оқи ала ма?". мұғалімнің таңдауына осындай жауап беруе алады: Тыныс белгілерін елемей, тыныш, дауысын шығармай оқиды; Дауыстап оқиды, бірақ кейіпкерге дауысты реттеп келтіруге ұялады; Диалогта мәнерлеп дауысты өзгерте отырып оқиды. Осы сұрақтың арқасында біз баланың аудиторияда өзін қалай ұстайтыны, оның жақсы спикердің сапасы бар-жоғын, өзін көрсете алатынын, жақсы баға алуға тырысып талпынатына анықтай аламыз. Бұрын айтылғандай, жақсы көшбасшы әрқашан өзін-өзі жетілдіреді, ол адамдарды өзіне тартып, жеткілікті харизматикалық болуы керек. Бұл сұраққа көптеген мұғалімдер, балалар дауыстап оқиды деп жауап берді, бірақ дауысын кейіпкерге қарай өзгертпейді. Көбінесе бастауыш сыныптардағы балалар сыныптастарынан өздерін мазақ еткісі келмейді. Бірақ керемет және мәнерлеп оқитын балалар да бар. Олар жақсы баға алу үшін сәл көбірек тырысу керек екенін түсінеді, бұл жақсы көшбасшының сапасы.

Екінші сұрақ: "Бала сыныптан тыс үйірмелерге қатыса ма?". Жауаптары: Жоқ; Иә, бірақ ата – аналардың қалауы бойынша; Иә, қуанышпен жүреді; Қатысады, бірақ толық ақпаратты білмеймін; Жақсы көшбасшының басты сипаттамаларының бірі, өзін-өзі жетілдіру қабілеті. Көп жағдайда балалар оқу үдерісінен тыс үйірмелерге қатысады, бірақ көбінесе бұл ата-аналардың нұсқауы бойынша. Қосымша сабақтар балаларды тәртіпке үйретеді, олар бос уақыттарын дұрыс бағытқа бағыттай алу мүмкіндігіне үйретеді. Сондай-ақ олардың осы қосымшаларда алатын сапалары немесе жаңа мүмкіндіктері оларға болашақ өмірде көмектеседі. Сонымен, қазақ тілінен қосымша сабақтарға қатысса, бұл пән бойынша үй тапсырмасын орындау кезінде екі есе аз уақыт жұмсайды, өте ыңғайлы. Сондай-ақ, қосымша мекемелерге баратындар оңай әлеуметтенеді. Жаңа достар таба алады және көпшіл болады. Баланың құлшынысын ескеру маңызды, ол үшін мұғалім баланы ынталандыруы керек.

Келесі сұрақ өте айқын "Баланың сыныпта достары бар ма?". Мұғалім мұны үзіліс кезінде және басқа оқудан бос уақытта бақылай алады. Көшбасшылар адамдарға тартылады, ал адамдар көшбасшыларға тартылады. Көбінесе көшбасшылар өзара тиімді қарым-қатынасты іздейді. Сондықтан сыныпта қандай да бір достық қарым-қатынастын болуы 8-10 жас аралығындағы бала үшін өте маңызды.

Сабақтарды өткізудің заманауи және тиімді әдісі жұптық немесе топтық сабақ түрі. Мұндай сәттерде көшбасшылар өздерін көрсете алады. Олар белсенділік танытудан қорықпайды және топтағы қалған балаларға көмектесуге тырысады. Мұғалімдердің көпшілігі үшінші және төртінші сыныптардағы балалар белсенділік көрсетуден қорықпайды деп жауап берді.

Сондай-ақ, "Оқушылар бір біріне оқу материалын түсіндіріп, көмектесетінін байқадыңыз ба?". Өкінішке орай, мұғалімдердің көпшілігі бұл сұраққа теріс жауап берді. Қазір балалар өз құрдастарынан көмек сұраудан қорқады, ал басқалары артта қалғандарға көмектесуге асықпайды.

Келесі сұрақ конфликтологиямен байланысты, біз мұғалімдерге "Егер мұғалім қате жіберсе оқушы оны түзетеді ме?". Мұғалім сабақ кезінде қателік жіберуі мүмкін. Мұндай сәттерде балалар мұғалімнің қателігін байқайды, бірақ әр бала бұл туралы айтуға батылы жете бермейді. Осы жағдайды жанжал түріне еңгізуге болады. Көшбасшы қақтығыстарды шеше білуі керек, олардан қорықпауы керек. Ол партаның астына тығыла ма, әлде өз пікірін білдіре ме.

Соңғы сұрақпен біз "Бала өзі немесе өзіне қатысты нәрсені сипаттай сөйле ала ма?" деп сұрағымыз келді. Бастауыш сынып балалары өздері туралы сөйлескенді ұнатады. Олар өздерімен болған жағдайларды қызығушылықпен сипаттайды, отбасы туралы, мүдделер туралы сөйлескенді ұнатады. Бірақ мұны әр бала жасай бермейді. Мұнда сіз сын есімдер мен сипаттайтын элементтерді қолдануға назар аударуыңыз керек. Көшбасшы айналасындағыларды тыңдап, өзін-өзі туралы айта білуі керек.

Соңғы кезекте біз мұғалімдерден баланы бірден онға дейінгі шкала бойынша бағалауды сұрадық. Осында 1 бұл баланың көшбасшылық қасиеттері жоқ. Ұялшақ және жабық, белсенділік танытпайды. Ал 10 жоғарыда аталған көшбасшылық қасиеттерге ие. Біздің сауалнамадағы мұғалімдердің көпшілігі оқушыларының жақсы қасиеттерін атап өтті. Сауалнама нәтижесінде бізде 28 баланың көшбасшылық қасиеттері жайлы осындай мағұлмат бар (1 сурет).

Сурет -1. Көшбасшылық қасиеттері бағалау

1 сурет бойынша, мұғалімдер оқушылардың тең жартысын өте жоғары бағалауда. Ал ең төмен деңгейде ешкім жоқ екендігін байқауға болады. 8 баланы, яғни 29% 8,7 және 6 деңгейде орын алып тұр. Қалған алты баланың көшбасшылық қасиеттері айтарлықтай төмен айтуға болады. Осы зерттеудің нәтижесінде 3 және 4 сынып оқушылары өзінің жас ерекшеліктеріне сай көптеген көшбасшылық қасиеттерге ие. Олар адаптациядан өткен, мектеп қоғамында өздерін еркін сезінеді.

Қорытынды

Қорытындылай келе, көшбасшылық қасиеттер балаға болашақ мансабын құруда ғана емес, оның басқа да көптеген салаларында пайдалы болатынын айтқым келеді. Сенімді сезіну, жағдайларды талдау, шешімдерді табу, стресске қарсы тұру және жоғарыда сипатталған басқа да қасиеттер. Ұстаздың иығына арқа сүйеу, әр балаға көшбасшылық қасиеттерді танытуға мүмкіндік беру, оқушы бойындағы жасырын қабілеттерді ашу – қиын іс. Ал оның барлығы оқу-тәрбие үрдісінде болуы керек.

Осылайша, зерттеудің көмегімен біз қазіргі балалардың көпшілігінде көшбасшының қасиеттері бар екенін анықтадық. Ең бастысы, осы балаларға қолдау көрсетіп, одан әрі дамуына мүмкіндік беру. Сондай-ақ оларды үнемі өзін-өзі дамытуға, мақсатқа жетуге үйрету. Осы қасиеттердің болуымен баланың оқу процесінде бағдарлауы, орта мектепте күтіп тұрған жаңа пәндерге бейімделуі және мектептен кейін бәсекеге қабілетті тұлға болуы оңайырақ болады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

- John C. Maxwell (2022) *The 21 Irrefutable Laws of Leadership – International Edition: Follow Them and People Will Follow You. Paperback*, May 31 [Электрондық ресурc]: URL: <https://nela.ced.ncsu.edu/wp-content/uploads/2019/06/Book-Summary-%E2%80%93-The-21-Irrefutable.pdf> (өтінім берілген күні: 12.02.2023).
- Сындарлы қоғамдық диалог – қазақстанның тұрақтылығы мен өркендеуінің негізі Қазақстан (2019) *Республикасының Президенті Қ.К.Тоқаевтың Қазақстан халқына жолдауы*. Нұрсұлтан [Электрондық ресурc]: URL: https://www.akorda.kz/ru/addresses/addresses_of_president/poslanie-glavy-gosudarstva-kasym-zhomarta-tokaeva-narodu-kazahstana (өтінім берілген күні: 12.02.2023).
- Grossman A. (2015) Bored at work? Then change the game! Top business leader Jack Welch says there's no excuse to stay in a dull workplace. *Daily mail magazine*, 14 December [Электрондық ресурc]: URL: <https://www.dailymail.co.uk/ushome/strayermanagement/article-3332680/Bored-work-change-game-business-leader-Jack-Welch-says-s-no-excuse-stay-dull-workplace.html> (өтінім берілген күні: 12.02.2023).
- Matthew O'Connell, Mei-Chuan Kung (2021) Employee Turnover & Retention: Understanding the True Costs and Reducing them through Improved Selection Processes. *Industrial Management*, 05 March. December [Электрондық ресурc]: URL: <https://www.studocu.com/en-ca/document/university-canada-west/business-analytics/industrial-managementarticle/39714293> (өтінім берілген күні: 12.02.2023).
- Немов Р.С. (2007) Психология. Книга 2. *Психология образования*. М.: Литагент, 105 с.
- Karen Beattie (2019) Great ideas: scaling leadership by Robert Anderson and William Adams (2019). *Interview with The Growth Faculty*, 23rd April [Электрондық ресурc]: URL: <https://www.thegrowthfaculty.com/blog/GREATIDEAScalingLeadershipbyRobertAndersonandWilliamAdams> (өтінім берілген күні: 12.02.2023).
- Эльконин Д.Б. (2001) *Психология развития: Учебное пособие для студентов вузов*. М.: Академия, 144 с.
- McKinsey (2017) Attracting and Retaining the Right. *Talent Leading Organizations* November 2017 [Электрондық ресурc]: URL: <https://www.mckinsey.de/~media/McKinsey/ Business%20Functions/Organization/Our%20Insights/Attracting%20and%20retaining%20the%20right%20talent/Attracting-and-retaining-the-right-talent-Nov-2017.pdf> (өтінім берілген күні: 12.02.2023).
- Marcus Buckingham (2019) Great ideas: nine lies about work by marcus buckingham (interview by Karen Beattie) *The Growth Faculty* 20th August 2019 [Электрондық ресурc]: URL:

<https://www.thegrowthfaculty.com/blog/9LiesAboutWorkMarcusBuckinghamInterview>

(өтінім берілген күні: 12.02.2023).

Julie Zhuo (2019) *The Making of a Manager* (interview by Karen Beattie) *The Growth Faculty* 28th August 2019 [Электрондық ресурс]: URL: <https://www.thegrowthfaculty.com/blog/MakingofaManagerJulieZhuo> (өтінім берілген күні: 12.02.2023).

Jon Gordon (2018) *The Power of a Positive Team* (interview by Karen Beattie) *The Growth Faculty* 15th May 2019 [Электрондық ресурс]: URL: <https://www.thegrowthfaculty.com/blog/GREATIDEASThePowerofaPositiveTeambyJonGordon> (өтінім берілген күні: 12.02.2023).

Hon Gareth Evans (2019) *Don't blame voters for a lack of trust in institutions. Leadership Forum Australian National University* Jun 23, 2019 [Электрондық ресурс]: URL: <https://www.afr.com/politics/federal/don-t-blame-voters-for-lack-of-trust-20190623-p520g0> (өтінім берілген күні: 12.02.2023).

References

John C. Maxwell (2022) *The 21 Irrefutable Laws of Leadership – International Edition: Follow Them and People Will Follow You. Paperback*, May 31 [Электрондық ресурс]: URL: <https://nela.ced.ncsu.edu/wp-content/uploads/2019/06/Book-Summary-%E2%80%93-The-21-Irrefutable.pdf> (otinin berilgen kuni: 12.02.2023).

Syndarly қоғамдық dialog – қазақстанның тұрақтылығы мен өркендеуінің негізі Қазақстан (2019) Respublikasynuң Prezidenti Қ.К.Тоқаевтуң Қазақстан халқына zholdauy. Nұrsұлтан [Elektronдық resurs]: URL: https://www.akorda.kz/ru/addresses/addresses_of_president/poslanie-glavy-gosudarstva-kasym-zhomarta-tokaeva-narodu-kazahstana (otinin berilgen kuni: 12.02.2023).

Grossman A. (2015) Bored at work? Then change the game! Top business leader Jack Welch says there's no excuse to stay in a dull workplace. *Daily mail magazine*, 14 December [Elektronдық resurs]: URL: <https://www.dailymail.co.uk/ushome/strayermanagement/article-3332680/Bored-work-change-game-business-leader-Jack-Welch-says-s-no-excuse-stay-dull-workplace.html> (otinin berilgen kuni:12.02.2023).

Matthew O'Connell, Mei-Chuan Kung (2021) Employee Turnover & Retention: Understanding the True Costs and Reducing them through Improved Selection Processes. *Industrial Management*, 05 March. [Elektronдық resurs]: URL: <https://www.studocu.com/en-ca/document/university-canada-west/business-analytics/industrial-managementarticle/39714293> (otinin berilgen kuni:12.02.2023).

Nemov R.S. (2007) *Psihologiya. Kniga 2. Psihologiya obrazovaniya*. M.: Litagent, 105 s.

Karen Beattie (2019) Great ideas: scaling leadership by Robert Anderson and William Adams (2019). *Interview with The Growth Faculty*, 23rd April [Elektronдық resurs]: URL: <https://www.thegrowthfaculty.com/blog/GREATIDEASScalingLeadershipbyRobertAndersonandWilliamAdams> (otinin berilgen kuni: 12.02.2023).

El'konin D.B. (2001) *Psihologiya razvitiya: Uchebnoe posobie dlya studentov vuzov*. M.: Akademiya, 144 s.

McKinsey (2017) Attracting and Retaining the Right. *Talent Leading Organizations* November 2017 [Elektronдық resurs]: URL: <https://www.mckinsey.de/~ /media/McKinsey/Business%20Functions/Organization/Our%20Insights/Attracting%20and%20retaining%20the%20right%20talent/Attracting-and-retaining-the-right-talent-Nov-2017.pdf> (otinin berilgen kuni:12.02.2023).

Marcus Buckingham (2019) Great ideas: nine lies about work by marcus buckingham (interview by Karen Beattie) *The Growth Faculty* 20th August 2019 [Elektronдық resurs]: URL: <https://www.thegrowthfaculty.com/blog/9LiesAboutWorkMarcusBuckinghamInterview> (otinin berilgen kuni:12.02.2023).

Julie Zhuo (2019) *The Making of a Manager* (interview by Karen Beattie) *The Growth Faculty* 28th

August 2019 [Elektronдық resurs]: URL: <https://www.thegrowthfaculty.com/blog/MakingofaManagerJulieZhuo> (otininim berilgen kuni: 12.02.2023).

Jon Gordon (2018) *The Power of a Positive Team* (interview by Karen Beattie) *The Growth Faculty* 15th May 2019 [Elektronдық resurs]: URL: <https://www.thegrowthfaculty.com/blog/GREATIDEASThePowerofaPositiveTeambyJonGordon> (otininim berilgen kuni: 12.02.2023).

Hon Gareth Evans (2019) *Don't blame voters for a lack of trust in institutions. Leadership Forum Australian National University* Jun 23, 2019 [Elektronдық resurs]: URL: <https://www.afr.com/politics/federal/don-t-blame-voters-for-lack-of-trust-20190623-p520g0> (otininim berilgen kuni: 12.02.2023).

Лидерские качества учеников начальной школы

*¹Д.А.Шахатова, ²Дэвид Л. Фучи, ¹Г.Г.Жусупбекова

¹Кокшетауский университет имени Ш.Уалиханова (Кокшетау, Казахстан)

²Северо-Восточный университет (Лондон, Великобритания)

Аннотация

Тенденции современного Казахстана – с каждым годом добавлять новшество, внедрять реформы, и всячески совершенствовать образование. Так и 2023 год не стал исключением. Нынешний министр просвещения Гани Бейсембаев ввел ряд грандиозных изменений в сфере образования. Независимый Казахстан направил путь на воспитание поколения, которое сможет удовлетворить потребности общества и государства. Нынешние потребности государства - повышение человеческого капитала для создания техническое прогрессивной производительной рабочей силы, адаптироваться к быстро изменяющемуся миру, построения успешной экономики. Так главной целью последних лет стало, всестороннее воспитание ребенка, который будет адаптирован к внешнему миру, спокойно чувствовать себя в социально - экономической среде. Образование и воспитание всегда идут вместе. Современный педагог не должен забывать, что те, базовые знания и навыки, которые ребенок приобрел в школе, напрямую влияют на то, каким он сформируется в будущем. Для воспитания конкурентоспособной личности, требуется вложить в ребенка очень много качеств. Одно из таких качеств - это лидерские способности. Быть лидером - это не только иметь способности управляющего, но и быть стрессоустойчивым, ответственным, иметь характер, свою точку зрения, вести за собой людей, понимать окружающих, быть влиятельным во многих сферах, достигать своих целей. Компетентный педагог должен раскрыть эти качества ребенка и сподвигнуть его на саморазвитие.

Ключевые слова: лидер, управление, самосовершенствование, конфликт, харизма.

Leadership qualities of primary school students

*¹D.A.Shakhatova, ²David L. Fuschi, ¹G.G.Zhussupbekova

¹Sh.Ualikhanov Kokshetau University (Kokshetau, Kazakhstan)

²Northeastern University (London, United Kingdom)

Abstract

The trends of modern Kazakhstan are to add innovations every year, introduce reforms, and improve education in every possible way. So 2023 was no exception. The current Minister of Education, Gani Beisembayev, has introduced a number of grandiose changes in the field of education. Independent Kazakhstan has directed the way to the upbringing of a generation that can meet the needs of society and the state. The current needs of the state are to increase human capital to create a technically progressive productive workforce, adapt to a rapidly changing world, and build a successful economy. So the main goal of recent years has been the comprehensive upbringing of a child who will be adapted to the outside world, feel comfortable in the socio-economic environment. Education and upbringing always go together. A modern teacher should not forget that the basic knowledge and skills that a child has acquired at school directly affect how he will be formed in the future. To raise a competitive personality, it is required to invest a lot of qualities in a child. One of these qualities is leadership skills. To be a leader is not only to have the abilities of a manager, but also to be stress-resistant, responsible, have a character, your point of view, lead people, understand others, be influential in many areas,

achieve your goals. A competent teacher should reveal these qualities of the child and encourage him to self-development.

Keywords: leader, management, self-improvement, conflict, charisma.

Поступила в редакцию: 21.03.2023

Одобрена: 18.05.2023

Первая публикация на сайте: 25.07.2023

МРНТИ: 14.25.09

<https://doi.org/10.65247/3105-3432-2024-3.06>

БАСТАУЫШ СЫНЫПТА ЖАРАТЫЛЫСТАНУ САБАҚТАРЫНДА ОҚУШЫЛАРДЫҢ ЗЕРТТЕУШІЛІК DAҒДЫЛАРЫН ДАМУЫ

*¹А.Ф.САТЫПАЛДЫ^{ORCID}, ¹Л.А.АҚЫНОВА^{ORCID}

¹Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік педагогикалық университеті
(Шымкент, Қазақстан)

*satypaldy.aiaulym0209@mail.ru, lyazzat_akynova@mail.ru

Аңдатпа

Мақалада бастауыш сыныпта жаратылыстану пәнінен ғылыми ұғымдарды игеру барысында, зерттеушілік дағдыларды қалыптастыру кезінде басқа да пәндермен кіріктіре, байланыстыра оқыту арқылы жаратылыстың бір тұтастығы жайында жүйелі білім негізі дами бастайтыны көрсетілген. Жаратылыстану пәні балаларда табиғатты тануға қызығушылығының дамуына, қоршаған әлем жайлы ой-өрісін кеңейтуге, ғылыми ұғымдарды қабылдаудың дамуына, қоршаған ортаны қорғау және бағалау біліктіліктерін дамытуға көмегін тигізеді. Мұғалімнің қолдауы, нұсқаулары арқылы бастауыш сынып оқушыларына жаратылыстану сабақтарында зерттеушілік дағдыларын, бақылау жұмыстарын жүргізуге бейімділігін арттыру көзделеді. Зерттеушілік дағдыларын дамытуда жаратылыстану пәні арқылы оқушыларды ойлау, коммуникативтік дағдылар мен біліктіліктердің дамуына бағыттайды. Атап айтқанда негізгі анықталатын мәселе, қоятын сұрақтарды дұрыс құра білу, зерттеу жұмысына жоспар дайындау, түрлі бақылау жұмыстарын жасау, эксперименттер жүргізу, жүргізілген жұмыстар нәтижесі арқылы қорытынды жасау, яғни бағалау, сипаттама беру, пайымдау. Бастауыш сыныпта жаратылыстануды оқыту үдерісінде оқушылар саналы түрде білім мен біліктерді меңгеруі үшін пәннің оқу-әдістемелік кешенін қолдануға, өздігінен оқуды, жоба дайындауды, зерттеу әрекеттерін меңгертуге, дербестігін жетілдіруге бағыттайды. Қазіргі кезеңде оқушылардың өз бетімен білімді игеруіне белсенді іс- әрекетін ұйымдастыру оқу үдерісіне қойылатын негізгі талаптардың бірі. Зерттеушілік, тәжірибелік әдістерді қолдана жүргізілген сабақтар нәтижесінде оқушылар осы мәліметтерді ұзақ уақытқа естеріне сақтап, реті келгенде жаңғыртып, басқа сабақтарда естеріне түсіріп отыратыны анықталған.

Түйін сөздер: бастауыш сынып, мұғалім, жаратылыстану пәні, зерттеушілік дағдылар, практикалық жұмыстар.

Кіріспе

Бүгінгі таңда бастауыш сыныпта оқушыны жазу мен оқуға ғана емес, білімге құштарлығын арттырып, сыни ойлау дағдысын, функциялық сауаттылық негіздерін дамытуың маңызды екені белгілі. Бастауыш мектептен оқушыларға жаратылыс әлемнің ғылыми түсінігін, күрделі терминдерді меңгеруге дайындығын қалыптастыру мақсатында жаратылыстану пәні енгізілген. Бастауыш сынып жаратылыстану пәні, орта буын, жоғары сыныптарда оқытыла бастайтын жаратылыстану пәндерінің бастамасы болып табылады.

Бастауыш сыныптан білім мазмұнын байланыстыра-кіріктіріп оқыту, білімнің ғылыми деңгейін көтеруге мүмкіндік береді. Сондықтан бастауыш сынып оқушыларына тірі табиғат, табиғат физикасы, адам, жер және ғарыш жайында білім беретін, жаратылыстаным негіздерінен түсініктерін дамытуда жаратылыстану пәнін оқытудың түрлі әдістемелік